

דברים, צדקה ושמחה, ולכן אין להשתמש במעות אלו אלא לצורך שמחת פורים אך אין להסיק מדבריו שהמקבל צריך לדעת מי נתן לו את המתנות ומתי נתן אותם. (בעוד שבמשלוח מנות כנראה יש צורך בקשר אישי עיין בסימן הבא).

מסקנה

אין צורך להעביר את הכסף לנאמן בפורים עצמו, אלא אפשר להעביר אליו את הכסף לפני פורים, על מנת שיחלקם לאביונים בפורים עצמו, בשם חברי הכפר.

משמע שלא כדבריו. (ואולי בהל' פורים דרשינן טעמא דקרא, כי הן תקנות חכמים וניתנו להידרש ע"י הבנתנו). ואע"פ שבמשלוח מנות כנראה לא יוצא כששולח לפני פורים (עי"ש בברכת אליהו) מתנות לאביונים שאני שעיקרן מדין צדקה והעיקר שהאביון יקבלן וישמח בהן בפורים. וכן כתב במקראי קודש להגרצ"פ (סי' ל"ט).

ועיין ריטב"א (ב"מ ס"ט) שכתב שאין יום זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין שמחה ומנות שהרי אף בעשירים כתיב "ומשלוח מנות איש לרעהו". משמע מדבריו שבמתנות לאביונים יש שני

סימן קח

משלוח מנות

המנות שלו, האם יוצאים בזה יד"ח? כע"ז כבר נשאל הכת"ס (אר"ח סי' קמ"א) במי ששולח מנות לרעהו ואין המקבל יודע מי שלח לו, אם יוצא המשלח. וכ' דהדבר תלוי במחלוקת תרומת הדשן ומנות הלוי שהובאה בחת"ס (אר"ח סי' קצ"ו). לתרומת הדשן שמטרת משלוח המנות היא כדי לאפשר לכל או"א לקיים סעודת פורים בהרווחה, יוצא י"ח גם כשאינו יודע מי שלח, אך לה"מנות הלוי" הסובר שהמטרה היא לגלות חיבה ורעות איש לרעהו, לא יצא י"ח כשהמקבל אינו יודע מי שלח. והחת"ס הוכיח מהרמ"א (סי' תרצ"ה) שאם המקבל מחל יצא המשלח י"ח, שסובר כמנות הלוי, שהעיקר הוא גילוי החיבה והרעות. א"כ בנ"ד לא יצא י"ח.

ועיין "מקראי קודש" להגרצ"פ פרנק (סי' ל"ט עמ' קנ"א) שדן בשאלה אחרת, מה הדין כשאדם אינו בביתו ובני ביתו שולחים עבורו משלוח מנות, אם יוצא י"ח. ערוה"ש כתב שאינו יוצא, והסביר הגרצ"פ פרנק שסובר כמנות הלוי, דכשאחר זיכה לו אין קירוב לבבות בינו לבין המקבל, ולכן אינו יוצא.

ראשי פרקים

שאלה

- משלוח מנות שאין יודע לנותן מי המקבל ולהיפך
 - ספק בדברי קבלה מה דינו
 - בין משלוח מנות למתנות לאביונים בשאלתנו
- סיכום

שאלה*

בכפר הועלה רעיון לארגן משלוח מנות ציבורי, דהיינו שכל משפחה תתן ביד ילדיה משלוח מנות, הילדים יוסעו בצורה חגיגית ועליזה במרוכז, ויעברו מבית לבית ויחלקו את משלוח המנות בצורה סתמית ולא ישמרו על זיהויין של המנות. האם יוצאים בצורה זו ידי חובה?

א. משלוח מנות שאין יודע לנותן מי המקבל ולהיפך

הבעייה היא: משלוח מנות אנונימי מה דינו, שהרי כל מי שיקבל משלוח מנות לא ידע מיהו המשלח, וכן המשלח לא ידע למי יגיע משלוח

אם היא כדי לגלות אחווה וריעות, היא זוקא בדבר מאכל ששולחים זה לזה, ועל זה כתב הרמ"א שמחילה מועילה ר"ל שהמקבל את המנות מוחל עליהם ומחזירם ולא בחילופי ברכות מילוליות בעלמא).

ועל יסוד המחלוקת הנ"ל יש להסביר אולי גם את המחלוקת בין האחרונים בדבר שאסור למשלח ומותר למקבל, שנחלקו בזה המהר"ם שיק (סי' שמ"א - אסור) והמהר"ש ענגיל (ח"ז סי' י"ד - מתיר). ולהנ"ל ר"ל דהאסור סובר שהעיקר הוא גילוי חיבה מצד המשלח, וכיון שאצלו הדבר אסור אין הדבר נחשב אצלו ואין כאן גילוי חיבה, משא"כ המתיר סובר שהעיקר הוא שלמקבל יהיה מה לאכול.

וכן להיפך, דבר האסור למקבל ומותר למשלח. המהר"ם שיק יתיר כי יש כאן גילוי חיבה, המהר"ש ענגיל יאסור, כי העיקר שתהיה למקבל סעודת פורים - ואין לו. וכמו"כ אם שלח בפורים והגיע אחרי פורים, למנות הלוי, אם המקבל ידע בפורים שהמשלח שלח לו, יצא י"ח, אך לתרומת הדשן לא יצא, וכן להיפך, אם שלח לו בערב פורים והגיע בפורים, לתרומת הדשן יצא, אך למנות הלוי יתכן שלא יצא, כי גילוי החיבה צריך להיות בפורים דוקא. (מיהו בנקודה זאת ר"ל שהעיקר הוא גילוי החיבה, גילוי זה עיקרו הוא כשהמקבל מקבל את החיבה בפורים, ואע"פ שהמשלח גילה את חיבתו לפני פורים, הרעות נוצרה בפורים, וכן משמע שהפוסקים נוטים להקל בענין זה, שהשולח בערב פורים והגיע בפורים יצא י"ח, מהר"י אסאד [סי' י"ז] ה"בית שערים" [סי' שפ"א]).

ונראה שיש עוד נפ"מ לבעיה זו, אם משלוח המנות צריך להיות לפי ערכו של המשלח או של המקבל. שאם המטרה היא גילוי רעות, כשהמשלח עשיר צריך לשלוח לפי עושרו, אע"פ שהמקבל עני. אך אם המטרה היא שיהיה למקבל סעודה בהרווחה, אין המשלח צריך להתחשב בעושרו שלו, אלא במצבו של המקבל. ואם המקבל עני ודי לו בסעודה פחותה, יוצא י"ח בסעודה פחותה (עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' ד').

ואף כאן י"ל שאע"פ שהמשלח שלח לאחד מבני הכפר והמקבל קיבל מאחד מבני הכפר, אך סו"ס אין כאן חיבה ורעות כי לא היתה שליחה מכוונת מאיש לרעהו.

ועלינו לברר מהי ההלכה במחלוקתם של מנות הלוי ותרומת הדשן. הנה בענין מחילת משלוח מנות דעת הרמ"א שיצא ידי חובה, אך דעת הפר"ח שלא יצא. והחת"ס (סי' קצ"ו) לא הכריע (עי"ש שהק' סתירה על הרמ"א ממש"כ שם שאשה ג"כ חייבת במשלוח מנות, ופרש החת"ס כשאינה סמוכה על שולחן אחרים, כי לדעת תרומת הדשן שהמטרה היא לשם סעודת פורים, מי שהוא עצמו סמוך על שולחן אחרים פטור, אך אם המטרה היא לגלות חיבה ורעות, גם מי שסמוך על שולחן אחרים חייב. והקשה החת"ס ממה שפסק הרמ"א שמועילה מחילה למשלוח מנות. וא"כ א"א לומר שהמטרה היא לשם סעודת פורים, כי לזה לא מועילה מחילה. אלא ע"כ המטרה היא חיבה וריעות, וא"כ גם אשה הסמוכה על שלחן בעלה צריכה להתחייב במשלוח מנות. אולם כל קושייתנו בנויה על הנחתו שאשה נשואה הסמוכה על שלחן בעלה פטורה ממשלוח מנות. אולם עיין משנ"ב שמן הראוי שאשה נשואה תחמיר ותשלח מנות. כלומר לדעתו גם אשה נשואה חייבת, וע"כ משום חיבה ולכן מועילה מחילה, וא"כ אין סתירה ברמ"א).

ויש מקום לפשוט את מחלוקת הרמ"א והפר"ח מהגמ' במגילה (ז' ע"ב) דמחליפי סעודתייהו אהדדי, ואי מהני מחילה למה להם להחליף, די בכך שכל אחד ימחול לשני? ומצאתי שב"מקראי קודש" (עמ' קנ"ד) הביא בשם הגר"י קלמס שדייק מלשון הרא"ש שהכוונה היא למתנות לאביונים ולא למשלוח מנות, ובמתנות לאביונים לא מועילה מחילה. אולם הרמב"ם והשו"ע פירשו שהמדובר הוא במשלוח מנות, וא"כ יש להוכיח מכאן שמחילה אינה מועילה, וזה כתרומת הדשן ולא כמנות הלוי, שהעיקר הוא שלמקבל תהיה סעודת פורים בהרווחה.

ואולי הרמ"א בהגהתו לסעיף זה בשו"ע מתכוין גם לכך שאין צורך להחליף, אלא די במחילה. (מיהו מסתבר לומר שהמצוה לשלוח מנות, גם

שאינו מוציא את מינו כי יתכן שהוא חייב מהתורה ולכן אינו יוצא מספק.

והשפת אמת דחה ראייתו וכתב שגם בספק דרבנן אנו מקילים רק בדיעבד ולא לכתחילה, ולכן לכתחילה אין טומטום מוציא טומטום. עיי"ש. וא"כ גם בנ"ד אף אם נאמר דספק דרבנן לקולא, אך לכתחילה אי אפשר להורות שאפשר לצאת כך במשלוח מנות.

ועיין אנצ' תלמודית (ערך דברי קבלה עמ' ק"א) שהביאו מחלוקת פוסקים אם ספק דברי קבלה לקולא או לחומרא.

והחת"ס (אה"ע ח"א סי' ב') תלה זאת בשאלה אם ספק דאורייתא לחומרא מה"ת או מד"ר, שאם הוא מה"ת, א"כ ספק דברי קבלה לקולא, אך אם הוא מדרבנן, רבנן גזרו גם על דברי קבלה (וא"כ הרמב"ם בהל' נזירות פ"ד ה"ט בספק נזירות שמשון [עיי"ש כס"מ] לשיטתו קאזיל שכל הספיקות מדבריהם, ולכן ספק דברי קבלה לחומרא, והרשב"א והרמב"ן במגילה ש' להקל בערים המסופקות לשיטתם, דסברי ספק דאורייתא לחומרא מה"ת.)

ונמצא שלמעשה אין לנו אפשרות להקל בענין זה, כי יש ספק אם בכלל לסמוך כאן על ספק דרבנן לקולא. לכן נראה שאם רוצים ללכת בדרך זו צריכים לציין על כל משלוח מנות מי שלח אותו, כדי שידע המקבל מי השולח.

ואע"ג דהמשלח לא התכוין למקבל זה דווקא, כיון שהשתדל לשלוח למי שלא יהיה מחברי הכפר, נראה שיש כאן גילוי רעות, ול"ד למי ששלחו עבורו והוא לא ידע כלל מזה. וליתר הידור טוב שהמשלח ידע אח"כ מי קיבל את מנתו.

ג. בין משלוח מנות למתנות לאביונים בשאלתנו

והנה בב"מ ע"ח ב': "מגבת פורים לפורים". מוכח איפוא שהיתה גביה מרוכזת של מעות פורים שחולקה לעניים ע"י הגבאים, ולא ניתנה אישית ע"י הנותן לעני.

ודוחק לומר שמדובר שאדם כבר יצא י"ח זוהי מגבית נוספת, שא"כ מדוע צריכים כ"כ

וכבר נחלקו בדבר הראשונים, עיין ריטב"א מגילה (ז' ע"ב) שהביא גירסת הירושלמי בהא דר' יהודה ונשיאה ור' הושעיא, "קיימת בנו רבנו מתנות לאביונים, הדר שלח ליה... קיימת בנו רבנו משלוח מנות". דבתחילה ששלח לו רק אטמא וגרבא שאינו לפי כבודו ועושרו של ר"י נשיאה, א"ל שקיים בזה רק מתנות לאביונים, ורק כששלח לו עגל שלם וג' גרבי יין, א"ל שקיים משלוח מנות.

אולם רש"י שגרס רק "קיימת בנו רבנו משלוח מנות", ע"כ סובר שהדבר תלוי במקבל בלבד, ואפילו כשהמשלח עשיר, אם המקבל עני ודי לו באטמא וגרבא יצא י"ח.

ושמא בזה נחלקו הבבלי והירושלמי.

נמצא שבעיה זו היא מחלוקת גדולה. תחילתה בבבלי וירושלמי, הבבלי סובר כתרומת הדשן והירושלמי כמנות הלוי. רש"י והריטב"א - רש"י כתרומת הדשן והריטב"א כמנות הלוי. רמב"ם ורא"ש, הרמב"ם בענין החלפה כמנות הלוי והרא"ש כתרומת הדשן. שו"ע ורמ"א כנ"ל, הרמ"א והפ"ח בענין מחילה. המהר"ם ש"ק והמהר"ש ענגיל (בדבר המותר למקבל ואסור למשלח).

ב. ספק בדברי קבלה מה דינו

ומאחר והוכחנו שיש בדבר מחלוקת גדולה בפוסקים, יש כאן ספק. והשאלה כיצד לנהוג בספק, אי אמרינן ספיקא דאורייתא לחומרא, או ספיקא דרבנן לקולא.

כי מצוה זו אינה אלא מדברי קבלה, ויש ספק מה הם דברי קבלה, האם דינם כדאורייתא, או כדרבנן. עיין ט"ז (סי' תרפ"ח) שכתב שמגילה היא כדברי תורה. והדבר אולי תלוי במחלוקת הפוסקים הגדולה, אם מגילה מבטלת מצוה מה"ת לגמרי או רק דוחה אותה. ועיין ר"ן בענין חזקיה שקרא בטבריה ב"ד וט"ו שהוא ממידת חסידות, דסד"ר לקולא, ועיין ט"א שכתב דדברי קבלה ספיקם לחומרא והביא ראייה מתשעה באב שנוהג בביהש"מ, וכן מטומטום

מדין צדקה, אלא מדין שמחה, שהעני ישמח במעות שלו בפורים ולכן אסור לו לשנות לדבר אחר. וכמו משלוח מנות שאינו מדין צדקה, שהרי גם לעשיר שולחים מנות. וע"כ הוא מדין שמחה. ומשמע איפוא מדבריו שהמדובר בקיום העיקרי של מצות מתנות לאביונים ולא בתוספת. אך מדבריו משמע גם שמטרת המצוות האלו היא השמחה והביא ראייה ממשלוח מנות לעשירים וע"כ הטעם הוא כמו שכתב מנות הלוי, וא"כ מן הראוי שהמקבל ידע מי שלח לו. ובכל זאת נראה שגם לדעתו במתנות לאביונים השמחה היא בעיקר בכך שהאביון מקבל כסף, ושם לא צריך לדעת מי נתן לו. אך במשלוח מנות השמחה היא בחיבה לכן צריך לדעת מי שלח לו (ועי' לעיל סי' ק"ז).

מסקנה

נראה שכדי לצאת י"ח משלוח מנות כהלכה יש לשלוח שתי מנות לאיש אחד באופן אישי ורק את יתר המנות ניתן לשלוח בדרך ציבורית.

לדקדק בה ומ"ש מכל צדקה שרשאים לשנות. אמנם י"ל כיון שגובין לפורים יש להקפיד שיהיה לפורים דוקא וחל ע"ז שם פורים, ול"ד לסתם צדקה, וכמו תוספת ביכורים ותוספת שבת וכד', שחל על התוספת דין העיקר. אלא שא"כ מוכח מכאן שכשם שהתוספת נגבית ע"י הגבאים כך גם העיקר ניתן להימכר ע"י הגבאים. ועיי"ש תוד"ה מגבת פורים שכתב: "וי"ל דוקא בפורים אמרינן הכא דאין לשנות". ופירש בספר "חקרי לב" (עיי' אוצר מפ' התלמוד הע' 46) שאל"כ לא יצאו י"ח מתנות לאביונים. משמע שהמדובר בעיקר המצוה של מתנות לאביונים ולא בתוספת.

ויתכן שיש לחלק בין משלוח מנות למתנות לאביונים. במשלוח מנות נאמר "איש לרעהו", שם העיקר הוא הנתינה האישית, היחס האישי, משא"כ "מתנות לאביונים" נאמר בלשון רבים. ועיי' בריטב"א שכתב שם: "שאינ יום זה מדין צדקה בלבד אלא מדין שמחה, שהרי אף בעשירים כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו". ור"ל שמצות מתנות לאביונים בפורים אינה

סימן קט

אונן במצוות

ב. האם יכול לערוך חופה וקידושין כשאין במקום רב אחר המסוגל לערוך חופה וקידושין?

א. אונן בקריאת מגילה

בשו"ע (א"ח סי' תרצ"ו ס"ז):

"יש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין, דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא, לשמוח בפורים דדברי קבלה ניהו שהם כדברי תורה". ובהג"ה: "וכל שכן שחייב במקרא מגילה ותפילה וקריאת שמע. ונ"ל דדוקא

ראשי פרקים

שאלות

- א. אונן בקריאת מגילה
 - ב. אונן בעריכת חופה וקידושין
 - ג. אונן במצוה אישית
- מסקנה

שאלות*

א. מי שאונן, האם יכול להוציא את הרבים י"ח בקריאת המגילה, כשאין בעל קורא אחר?

* לזכר אמי הכ"מ תשרי תשנ"ג